

Кримінальний процес та криміналістика

УДК 343.13:341.645.5

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19764553>

**Європейські стандарти кримінального правосуддя та їх вплив на
реформування КПК України**

Предместніков Олег Гарійович,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України,

завідувач кафедри права

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, Запоріжжя, Україна, <http://orcid.org/0000-0001-8196-647X>

Олійник Олег Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри права та інформаційних технологій

Миколаївський інститут розвитку людини ЗВО «Університет «Україна»

Миколаїв, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-2325-4439>

Бабкова Тетяна Вікторівна,

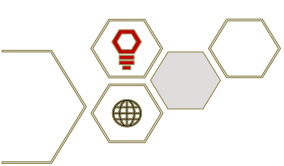
кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного та європейського права,

Західноукраїнський національний університет

Тернопіль, Україна, <https://orcid.org/0009-0009-6678-3515>

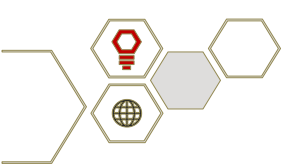
Прийнято: 10.04.2026 | Опубліковано: 25.04.2026

Анотація. У статті досліджено європейські стандарти кримінального правосуддя та їх значення для розвитку кримінального процесуального законодавства України. **Метою** дослідження є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу зазначених стандартів, визначення їх змісту, структури та правової природи, а також з'ясування особливостей їх впливу на реформування кримінального процесуального регулювання.

Методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Застосування системного методу дозволило розкрити європейські стандарти як цілісну правову конструкцію та визначити їх структурні елементи. Формально-юридичний метод використано для аналізу положень кримінального процесуального законодавства України та встановлення їх відповідності європейським підходам. Порівняльно-правовий метод застосовано з метою співставлення національного регулювання із міжнародними стандартами. Метод аналізу судової практики використано для узагальнення правових позицій Європейського суду з прав людини та виявлення типових порушень у кримінальному провадженні.

Результати. У результаті дослідження встановлено, що європейські стандарти кримінального правосуддя становлять систему принципів, процесуальних гарантій та вимог до здійснення кримінального провадження, сформованих у міжнародно-правових актах і практиці Європейського суду з прав людини. Визначено їх основні складові та обґрунтовано їх роль як орієнтирів правозастосування. Доведено, що кримінальне процесуальне законодавство України загалом враховує відповідні стандарти на нормативному рівні, зокрема у частині забезпечення права на захист, судового контролю, допустимості доказів та дотримання розумних строків. Водночас встановлено наявність системного розриву між нормативним закріпленням і практичною реалізацією цих стандартів, що проявляється у формальному застосуванні процесуальних гарантій та неоднорідності правозастосовної

практики. Наголошено на необхідності удосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом забезпечення ефективного функціонування відповідних норм із урахуванням європейських стандартів та підвищення якості їх застосування.

Ключові слова: європейські правові стандарти, кримінальне провадження, процесуальні гарантії, права людини, правозастосовна практика, судовий контроль, допустимість доказів, розумні строки, імплементація стандартів.

European Standards of Criminal Justice and Their Impact on the Reform of the Criminal Procedure Code of Ukraine

Oleh Predmestnikov,

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,

Head of the Department of Law,

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical

University, Zaporizhzhia, Ukraine, <http://orcid.org/0000-0001-8196-647X>

Oleh Oliinyk,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Law and Information Technologies,

Mykolaiv Institute of Human Development of the Higher Education

Institution "Ukraine University", Mykolaiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-2325-4439>

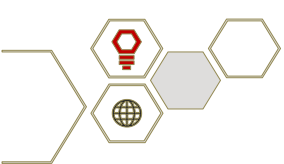
Tetiana Babkova,

Candidate of Law,

Associate Professor of the Department of International and European,

Western Ukrainian National University

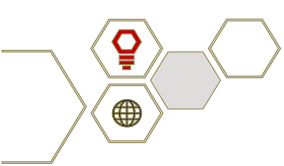
Ternopil, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-6678-3515>

Abstract. The article examines European standards of criminal justice and their significance for the development of criminal procedural legislation in Ukraine. The **purpose** of this study is to undertake a comprehensive theoretical and legal analysis of these standards, to determine their content, structure, and legal nature, as well as to clarify the specifics of their influence on the reform of criminal procedural regulation.

Methods. The methodological framework of the study is based on general scientific and special legal methods. The systemic method made it possible to consider European standards as an integral legal construct and to identify their structural elements. The formal legal method was used to analyse the provisions of the criminal procedural legislation of Ukraine and to assess their compliance with European approaches. The comparative legal method was applied to compare national regulation with international standards. The method of case law analysis was employed to generalise the legal positions of the European Court of Human Rights and to identify typical violations in criminal proceedings.

Results. The study establishes that European standards of criminal justice constitute a system of principles, procedural safeguards, and requirements governing criminal proceedings, formed within international legal instruments and the case law of the European Court of Human Rights. Their key components are identified, and their role as guiding benchmarks for law enforcement is substantiated. It is demonstrated that the criminal procedural legislation of Ukraine generally reflects these standards at the normative level, particularly in ensuring the right to defence, judicial control, admissibility of evidence, and compliance with reasonable time limits. At the same time, a systemic gap between the formal legal framework and its practical implementation is revealed, which manifests itself in the formal application of procedural safeguards and inconsistency in law enforcement practice. The necessity of improving criminal procedural legislation is substantiated through ensuring the effective functioning of relevant norms and enhancing the quality of their application.

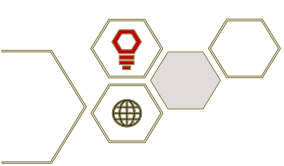

Keywords: European legal standards, criminal proceedings, procedural safeguards, human rights, law enforcement practice, judicial control, admissibility of evidence, reasonable time limits, implementation of standards.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку кримінального процесуального права України характеризується інтенсивним реформуванням під впливом європейських правових стандартів, що зумовлено як стратегічним курсом держави на європейську інтеграцію, так і необхідністю забезпечення належного рівня гарантій прав людини у сфері кримінального правосуддя. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження підходів, сформованих у межах діяльності Ради Європи, а також правових позицій, вироблених Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) під час тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини, що безпосередньо впливають на зміст і спрямованість реформування Кримінального процесуального кодексу України.

Попри те, що в Україні вже здійснено низку законодавчих оновлень і інституційних змін, чинна модель кримінального процесу поки що не в повному обсязі узгоджується з європейськими підходами до справедливого судочинства. На практиці відчутною залишається різниця між формальним закріпленням гарантій і їх фактичною реалізацією. Це проявляється, зокрема, у проблемах із дотриманням принципів змагальності та рівності сторін, належним забезпеченням права на захист, ефективністю судового контролю, а також у ризиках необґрунтованого втручання у права і свободи людини.

Водночас у науковій площині залишається відкритим питання комплексного осмислення впливу європейських стандартів на трансформацію кримінального процесуального законодавства України. Більшість наявних досліджень мають вибірковий характер і зосереджуються на окремих елементах кримінального процесу, не пропонуючи цілісного бачення шляхів адаптації національної правової системи до європейських вимог.

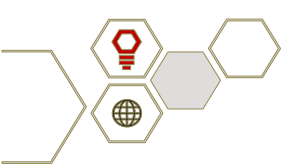
За таких умов постає необхідність у системному теоретико-правовому аналізі європейських стандартів кримінального правосуддя, визначенні їх змісту, функціонального призначення та реального впливу на реформування кримінального процесуального законодавства України, що і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу європейських стандартів кримінального правосуддя на вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство останніми роками посідає одне з ключових місць у сучасному юридичному дискурсі. Це зумовлено як активізацією процесів євроінтеграції України, так і необхідністю підвищення ефективності механізмів захисту прав людини у кримінальному провадженні. У науковій літературі помітною є тенденція відходу від суто формального аналізу міжнародних стандартів до їх сприйняття як засобу оцінювання якості кримінального процесу та орієнтиру для вдосконалення законодавства.

Значний внесок у дослідження європейських стандартів у сфері судового контролю здійснено Б. Ю. Головком [1], який розглядає їх як ключовий механізм забезпечення законності на стадії досудового розслідування. Автор обґрунтовує необхідність посилення ролі судового контролю як гарантії дотримання прав особи та запобігання зловживанням з боку органів досудового розслідування.

У працях Ю. М. Чорноуса та В. В. Гвоздюка [2] увага зосереджується на методологічних аспектах використання практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні. Дослідники підкреслюють, що правові позиції ЄСПЛ мають не лише тлумачне, а й прикладне значення, визначаючи стандарти проведення слідчих (розшукових) дій.

Комплексний підхід до розуміння європейських стандартів представлено у колективній монографії [3], де вони розглядаються як цілісна система принципів, норм і гарантій, що визначають засади сучасної моделі кримінальної юстиції. Автори акцентують на їх ролі як основи для формування

новітніх підходів до реформування кримінального процесуального законодавства.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із аналізом стандартів обґрунтованості процесуальних рішень. Так, Ю. Є. Радзієвський [4] доводить, що стандарти ЄСПЛ виступають критерієм оцінки законності та мотивованості рішень, прийнятих у межах судового контролю, формуючи вимоги до їх змісту та структури.

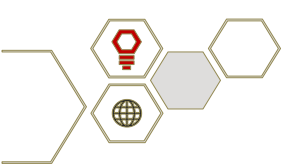
Ю. Ю. Жменяк [5] обґрунтовує значення європейських стандартів доказування «поза розумним сумнівом», де акцентується на ключовому елементі реалізації презумпції невинуватості та праві на справедливий суд.

У сучасних умовах цифровізації кримінального процесу особливої актуальності набувають дослідження М. М. Погорецького [6], який аналізує трансформацію доказування та підкреслює, що права людини стають визначальним критерієм допустимості та оцінки доказів у цифровому середовищі.

Важливим є також науковий напрям, пов'язаний із дослідженням єдності судової практики. У монографії за редакцією О. Г. Шило [7] доведено, що узгодженість правозастосування та передбачуваність судових рішень є ключовими показниками відповідності національного законодавства європейським стандартам.

Проблеми практичного застосування європейських стандартів детально досліджені Л. Р. Наливайко [8], яка звертає увагу на формальний характер використання практики ЄСПЛ у національних судах та наявність випадків її некоректного застосування.

Л. Л. Лабенська та Л. А. Філяніна [9] розкривають сутність адаптації кримінального процесуального законодавства у специфічних умовах, зокрема в контексті застосування заочного провадження, де необхідно забезпечити баланс між ефективністю правосуддя та гарантіями прав особи.

М. А. Погорецький та О. С. Старенький [12] аналізують механізми забезпечення права на апеляційне оскарження та їх відповідність європейським підходам.

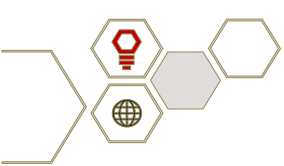
Питання застосування практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні розкрито у дослідженні О. Є. Соловйової [13], де підкреслюється наявність проблем її імплементації, зокрема неоднорідність правозастосовної практики та формальний підхід до врахування правових позицій Суду.

У роботі В. В. Ладиченка та Л. М. Мозолук-Боднар [15] увага приділяється загальним проблемам імплементації європейських стандартів, зокрема правовій невизначеності окремих положень та фрагментарності законодавчих змін.

Разом з тим аналіз наукових джерел свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення сутності європейських стандартів кримінального правосуддя, а також про недостатню узгодженість між їх нормативним закріпленням і практичною реалізацією. Саме це зумовлює необхідність подальшого дослідження європейських стандартів кримінального правосуддя як цілісної системи та обґрунтування їх реального впливу на розвиток кримінального процесуального законодавства України з урахуванням існуючого розриву між нормою і практикою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, у сучасній юридичній науці відсутній цілісний підхід до визначення впливу європейських стандартів кримінального правосуддя на реформування кримінального процесуального законодавства України. Невирішеними залишаються, зокрема, питання співвідношення нормативного закріплення цих стандартів та їх фактичної реалізації у правозастосовній діяльності, а також оцінки ефективності їх впливу на функціонування окремих інститутів кримінального процесу.

Крім того, недостатньо уваги приділяється проблемі розриву між нормою і практикою, що суттєво впливає на ефективність імплементації

відповідних стандартів. Зазначені аспекти мають принципове значення для розуміння реального стану кримінального процесу, оскільки саме через їх аналіз можливо оцінити не лише формальну відповідність законодавства європейським підходам, а й ефективність їх практичного застосування. У зв'язку з цим актуальним є дослідження європейських стандартів як цілісної системи та визначення їх реального впливу на реформування кримінального процесуального законодавства України.

У межах цієї статті основну увагу зосереджено на аналізі змісту європейських стандартів кримінального правосуддя, їх прояву у практиці кримінального провадження та виявленні розриву між нормативним регулюванням і правозастосовною практикою, а також обґрунтуванні напрямів подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства України.

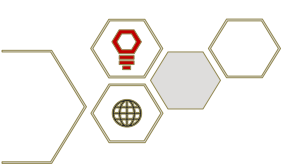
Завдання статті:

1. Розкрити сутність та зміст європейських стандартів кримінального правосуддя, визначити їх правову природу, структурні елементи та роль у забезпеченні прав людини у кримінальному провадженні.

2. Проаналізувати практичну реалізацію європейських стандартів у кримінальному процесі, зокрема через дослідження типових порушень, відображених у практиці ЄСПЛ, та виявити ключові проблеми їх імплементації у правозастосовній діяльності.

3. Оцінити вплив європейських стандартів на реформування кримінального процесуального законодавства України та обґрунтувати напрями його подальшого вдосконалення з урахуванням існуючого розриву між нормативним регулюванням і практикою застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття європейських стандартів кримінального правосуддя у сучасній юридичній науці розглядається як комплексна категорія, що поєднує нормативні, інституційні та аксіологічні елементи. Відсутність єдиного підходу до його визначення

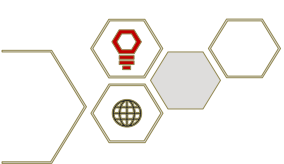
зумовлена диференційованістю зазначеного феномена, однак більшість дослідників сходяться на тому, що такі стандарти становлять сукупність правових норм, принципів і гарантій, спрямованих на забезпечення ефективного захисту прав людини та справедливого кримінального процесу.

Зокрема, у сучасних дослідженнях під європейськими стандартами у сфері кримінального провадження пропонується розуміти систему правових норм, принципів і гарантій, закріплених у міжнародних актах і сформованих у практиці ЄСПЛ, які забезпечують ефективний, справедливий і законний розгляд кримінальних справ та контроль за діяльністю органів досудового розслідування [1, с. 50]. Такий підхід відображає розуміння стандартів не лише як нормативних приписів, а як комплексних орієнтирів правозастосування.

Розвиваючи зазначену позицію, у наукових працях наголошується, що європейські стандарти формуються на основі положень міжнародних договорів та принципів, визначених у практиці ЄСПЛ, і є обов'язковими для держав, які приєдналися до відповідних міжнародно-правових актів [2, с. 38]. Це дозволяє зробити висновок про їх подвійну правову природу: з одного боку, вони мають міжнародно-правовий характер, а з іншого - інтегруються у національну правову систему та безпосередньо впливають на кримінальний процес.

У межах сучасних досліджень також підкреслюється, що європейські стандарти у сфері кримінальної юстиції є системою принципів, норм і практик, сформованих у діяльності європейських інституцій, спрямованих на забезпечення прав людини, справедливого судочинства та ефективного функціонування кримінального процесу [3, с. 10]. При цьому вони охоплюють як обов'язкові норми, так і рекомендаційні положення, що формують сучасну практику правозастосування.

Водночас у сучасних наукових дослідженнях наголошується на тому, що стандарти ЄСПЛ фактично виступають критерієм обґрунтованості

кримінальних процесуальних рішень, зокрема у сфері судового контролю, і визначають вимоги до їх законності [4, с. 1063].

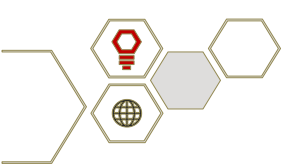
Окремі дослідження звертають увагу на змістовне наповнення стандартів через призму доказового права, наголошуючи, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» є ключовим елементом реалізації презумпції невинуватості та права на справедливий суд, а його імплементація в національну практику залишається неоднозначною [5, с. 27].

Крім того, у науковій літературі підкреслюється, що розвиток європейських стандартів безпосередньо пов'язаний із трансформацією сучасного кримінального процесу, зокрема в умовах цифровізації доказування, де забезпечення прав людини стає визначальним критерієм допустимості та оцінки доказів [6, с. 61].

Важливим напрямом досліджень є також аналіз якості кримінального процесуального законодавства через призму стандартів єдності судової практики. У цьому контексті наголошується, що саме узгодженість правозастосування та передбачуваність судових рішень є ключовими показниками відповідності національного законодавства європейським стандартам [7, с. 6].

Разом із тим, у наукових працях звертається увага на проблеми практичного застосування європейських стандартів, зокрема практики ЄСПЛ. Наголошується на тому, що у національній правозастосовній практиці спостерігається тенденція до некоректного використання відповідних правових позицій, що знижує ефективність їх впливу на кримінальний процес [8, с. 34-35].

У сучасних умовах особливої уваги набувають також питання адаптації кримінального процесуального законодавства до європейських стандартів у специфічних умовах, зокрема під час застосування інститутів, пов'язаних із заочним провадженням (*in absentia*), де необхідно забезпечити баланс між ефективністю правосуддя та гарантіями прав особи [9, с. 37].

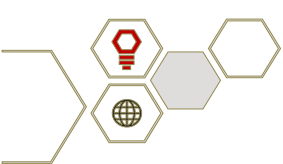
Отже, аналіз наукових підходів дозволяє визначити основні елементи європейських стандартів кримінального правосуддя: по-перше, фундаментальні принципи (верховенство права, справедливий суд, презумпція невинуватості); по-друге, процесуальні гарантії (право на захист, доступ до правової допомоги, судовий контроль); по-третє, вимоги до здійснення кримінального провадження (законність, пропорційність втручання у права особи, ефективність розслідування).

Саме поєднання цих складових формує цілісну систему стандартів, що визначає належну модель кримінального правосуддя та виступає орієнтиром для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Особливу роль у формуванні та розвитку зазначених стандартів відіграє практика ЄСПЛ, яка не лише тлумачить положення міжнародних договорів, а й конкретизує зміст правових гарантій та визначає критерії їх реалізації у кримінальному процесі. Як справедливо зазначається у наукових дослідженнях, практика цього судового органу фактично виступає джерелом формування стандартів і суттєво впливає на розвиток національного кримінального процесуального законодавства [2, с. 41].

Варто наголосити на тому, що вплив європейських стандартів на кримінально-процесуальне законодавство має не лише нормативний характер, а й практичний. Адже все ж таки ключовою проблемою для приведення у відповідність кримінально-процесуального законодавства європейським стандартам залишається розрив між нормативним закріпленням стандартів та їх реальною імплементацією у правозастосовній діяльності.

Узагальнюючи викладене, доцільно зазначити, що європейські стандарти кримінального правосуддя слід розуміти як цілісну систему міжнародно визнаних норм, принципів і гарантій, сформованих у нормативних актах і практиці їх тлумачення, які визначають зміст і спрямованість кримінального процесу та забезпечують ефективний захист прав людини,

виступаючи водночас критерієм оцінки якості та ефективності кримінального процесуального законодавства України.

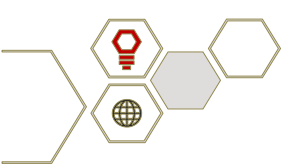
Варто наголосити, що у контексті вищезазначеного показовим є сформований у практиці ЄСПЛ загальний підхід, відповідно до якого будь-яке обмеження прав особи у кримінальному провадженні повинно відповідати критеріям законності, обґрунтованості та пропорційності. Саме цей підхід визначає сучасну логіку розвитку кримінального процесу та слугуватиме теоретичною основою для подальшого аналізу конкретних порушень і практичних кейсів.

Подальший аналіз європейських стандартів кримінального правосуддя доцільно здійснювати через призму їх ключових принципів, які визначають зміст відповідних гарантій, межі втручання держави у права особи та загальні вимоги до кримінального провадження. До таких принципів належать, зокрема, справедливий суд, змагальність і рівність сторін, презумпція невинуватості, право на захист та пропорційність процесуальних обмежень. Вирішальну роль у конкретизації цих принципів відіграє практика ЄСПЛ, яка формує критерії їх реалізації у національному кримінальному процесі. Зазначені принципи не закріплені у Європейській конвенції з прав людини як самостійна система, однак виводяться з її положень та сформовані у практиці ЄСПЛ. Узагальнення зазначених підходів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Ключові принципи європейських стандартів кримінального правосуддя та їх імплементаційне значення для реформування КПК України

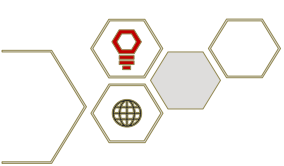
Принцип	Зміст принципу	Приклад із практики ЄСПЛ	Висновок для реформування КПК України
Принцип справедливого суду	Забезпечення права на справедливий, неупереджений і змагальний розгляд справи	Shabelnik v. Ukraine - використання зізнання, отриманого без належних процесуальних гарантій;	Свідчить про системну необхідність виключення доказів, отриманих із порушенням прав особи, та посилення гарантій справедливості

		Salduz v. Turkey - відсутність адвоката на початковій стадії	провадження на ранніх етапах
Право на захист	Забезпечення ефективного доступу до правової допомоги з моменту фактичного затримання	Yaremenko v. Ukraine - допит особи без адвоката; Beuze v. Belgium - обмеження доступу до захисника	Потребує чіткого нормативного закріплення моменту виникнення права на захист та виключення будь-яких форм його фактичного обмеження
Презумпція невинуватості	Заборона ставлення до особи як винної до набрання вироком законної сили	Allenet de Ribemont v. France - публічне визнання особи винною посадовими особами; Grabchuk v. Ukraine - передчасні висновки про винуватість	Вказує на необхідність нормативного та практичного обмеження публічних заяв органів влади щодо винуватості особи
Законність та обґрунтованість тримання під вартою	Обмеження свободи особи лише за наявності законних, достатніх і мотивованих підстав	Kharchenko v. Ukraine - тривале тримання під вартою без належного обґрунтування; Ignatov v. Ukraine - формальний характер судового контролю	Підтверджує системну невідповідність практики застосування запобіжних заходів вимогам ЄСПЛ та необхідність посилення судового контролю
Розумні строки провадження	Забезпечення розгляду справи без невинуватих затримок	Merit v. Ukraine - надмірна тривалість провадження; Kudla v. Poland - обов'язок держави забезпечити ефективні строки	Свідчить про необхідність оптимізації процесуальних строків і запровадження дієвих механізмів їх контролю
Допустимість доказів та заборона примусу	Заборона використання доказів, отриманих із порушенням прав людини	Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine - отримання доказів шляхом жорстокого поводження; Jalloh v. Germany - примусове отримання доказів	Вказує на необхідність посилення механізмів перевірки допустимості доказів та недопущення використання незаконно отриманої інформації

Джерело: сформовано авторами на основі узагальнення практики ЄСПЛ [10] та аналізу положень Європейської конвенції з прав людини [11].

Отже, аналіз практики ЄСПЛ та положень Європейської конвенції з прав людини дає можливість виокремити ключові принципи європейських стандартів кримінального правосуддя. Особливо показовими є рішення щодо

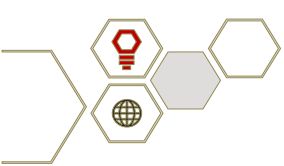

України, які вказують на повторювані проблеми у сфері забезпечення права на захист, застосування запобіжних заходів та оцінки доказів. Відтак, існує розрив між положеннями Кримінального процесуального кодексу України та їх практичною реалізацією, а також підкреслюється необхідність подальшого удосконалення кримінального процесу з урахуванням європейських стандартів.

Практичний вимір європейських стандартів кримінального правосуддя найбільш виразно проявляється у рішеннях ЄСПЛ, у яких фіксуються типові порушення прав людини у кримінальному провадженні. Саме аналіз таких справ дозволяє виявити не лише окремі недоліки правозастосування, а й системні проблеми функціонування кримінальної юстиції. Найбільш поширеними серед них є незаконне тримання під вартою, обмеження права на захист, використання недопустимих доказів, порушення розумних строків розгляду справи, а також недостатній рівень незалежності та неупередженості суду.

Так справа *Kharchenko v. Ukraine* є важливою з погляду демонстрації прикладу порушення стандартів щодо законності тримання під вартою, адже в ній заявник тривалий час утримувався під вартою без належного обґрунтування та ефективного судового контролю. Суд констатував, що національні органи влади застосовували запобіжний захід формально, не надаючи достатніх мотивів для продовження тримання під вартою. У зв'язку з цим було встановлено порушення права на свободу та особисту недоторканність. Відтак, даний кейс орієнтує на те, що існує необхідність реального, а не формального здійснення судового контролю за застосуванням запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Не менш важливим є питання забезпечення права на захист, що описується у справі *Yaremenko v. Ukraine*. Окреслена справа розглядає кейс щодо допиту заявника без участі адвоката. За висновком суду зазначено, що отримані за таких умов свідчення не можуть вважатися допустимими, адже

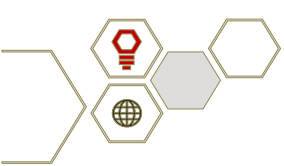
було порушено фундаментальні гарантії справедливого суду. Така позиція підкреслює, що будь-які відступи від цього правила повинні мати виключний характер, а право на захист має забезпечуватися з моменту фактичного затримання особи.

Справа *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine* по суті описує кейс щодо допустимості доказів та заборони їх отримання із порушенням прав людини. Так, у справі було встановлено, що докази були отримані внаслідок жорстокого поводження із заявником. Суд наголосив, що використання таких доказів підриває саму сутність права на справедливий суд. Отже, судові рішення вкотре засвідчує той факт, що є необхідність посилення процесуальних механізмів перевірки допустимості доказів у національному кримінальному процесі.

Справою *Merit v. Ukraine* наголошується на ще одному типовому порушенні, а саме недотримання розумних строків кримінального провадження. За цим кейсом розгляд справи тривав невинновдано довго. Суд наголосив на тому, що держава зобов'язана організувати свою судову систему таким чином, щоб забезпечити ефективний та своєчасний розгляд справ. Тому, даний кейс є показовим з точки зору того, що існує потреба в удосконаленні процесуальних строків та підвищення ефективності функціонування судової системи.

Проблема неупередженості суду розкривається у справі *Salov v. Ukraine*, де суд встановив порушення права на справедливий суд у зв'язку з відсутністю належних гарантій незалежності судового розгляду. Це свідчить про необхідність зміцнення інституційних гарантій незалежності судової влади як складової європейських стандартів кримінального правосуддя.

Таким чином, аналіз та узагальнення наведених кейсів дозволяє акцентувати на тому, що порушення європейських стандартів у кримінальному провадженні в Україні мають ознаки системності і повторюваності. Найчастіше вони проявляються у таких правових інститутах,

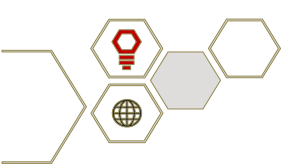

як застосування запобіжних заходів, забезпечення права на захист, доказування та дотримання процесуальних строків. Окреслене є свідченням того, що існують проблеми у правозастосовній практиці та обумовлює необхідність подальшого удосконалення кримінального процесуального законодавства з урахуванням європейських стандартів.

Водночас постає закономірне питання щодо відповідності чинного кримінального процесуального регулювання України європейським підходам. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що на нормативному рівні Кримінальний процесуальний кодекс України загалом орієнтований на імплементацію європейських стандартів кримінального правосуддя, зокрема у частині закріплення гарантій права на захист, змагальності сторін та судового контролю. Такий підхід підтверджується і сучасними науковими дослідженнями, в яких наголошується на загальній відповідності національного законодавства міжнародним стандартам, водночас із визнанням необхідності його подальшого вдосконалення [12, с. 429].

Разом з тим, практика застосування зазначених норм свідчить про наявність суттєвих проблем їх реалізації. Зокрема, відзначається неоднорідність застосування правових позицій ЄСПЛ, формальний характер посилок на його рішення та наявність процесуальних і організаційних перешкод, що ускладнюють ефективне впровадження європейських стандартів у кримінальне провадження [13, с. 355-356]. У науковій літературі також підкреслюється, що окремі положення національного законодавства залишаються недостатньо адаптованими до сучасних вимог захисту прав людини, що проявляється у сфері доказування, застосування запобіжних заходів та забезпечення ефективного судового контролю.

Таким чином, можна констатувати, що чинне регулювання лише частково відповідає європейським підходам: при загальній нормативній узгодженості з міжнародними стандартами на практиці зберігається розрив між їх формальним закріпленням та реальним застосуванням, що й обумовлює

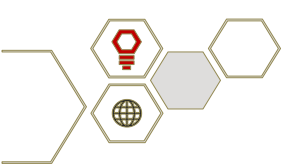

необхідність подальшого реформування кримінального процесуального законодавства України.

Практика ЄСПЛ виступає важливим орієнтиром для розвитку кримінального процесуального законодавства України, визначаючи загальні напрями його вдосконалення відповідно до європейських стандартів захисту прав людини. Її значення проявляється не стільки у прямому запозиченні окремих правових конструкцій, скільки у поступовому переосмисленні змісту базових інститутів кримінального провадження, насамперед у частині гарантування права на захист, обґрунтованості застосування запобіжних заходів, оцінки допустимості доказів та забезпечення розумних строків.

Одним із найбільш показових напрямів є вдосконалення правового регулювання права на захист. Положення ст. 20, 42, 48 та 52 Кримінального процесуального кодексу України [14] закріплюють право особи на захист, визначають процесуальний статус підозрюваного, порядок залучення захисника та випадки його обов'язкової участі. Зазначені норми загалом узгоджуються з підходами, сформованими у практиці ЄСПЛ щодо необхідності забезпечення ефективного доступу до правової допомоги з ранніх стадій кримінального провадження. Водночас їх реалізація на практиці нерідко має формальний характер, що знижує ефективність відповідних гарантій.

Відчутних змін зазнав інститут запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою. У ст. 177, 178, 183, 194 та 199 Кримінального процесуального кодексу України [14] встановлено критерії застосування запобіжних заходів, вимоги до обґрунтування ризиків, порядок визначення строків та їх продовження. Таке нормативне регулювання в цілому відповідає європейському підходу, за яким будь-яке обмеження свободи особи повинно бути належно мотивованим і підлягати ефективному судовому контролю. Проте у правозастосовній практиці зберігається тенденція до формального

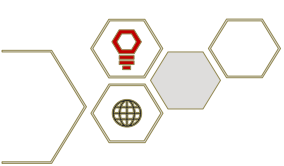

обґрунтування відповідних рішень, що свідчить про неповну реалізацію зазначених стандартів.

Суттєвий вплив європейських стандартів простежується і у сфері доказування. Відповідно до ст. 86, 87 та 94 Кримінального процесуального кодексу України [14] визначено критерії допустимості доказів, підстави визнання їх недопустимими та правила оцінки доказів судом. Зазначені положення орієнтовані на недопущення використання доказів, отриманих із порушенням прав людини, що відповідає базовим вимогам європейського кримінального правосуддя. Разом з тим на практиці продовжують виникати проблеми, пов'язані з належною перевіркою способу отримання доказів та ефективністю механізмів їх процесуального оскарження.

Окремого значення набули положення щодо дотримання розумних строків кримінального провадження. Зокрема, ст. 28 Кримінального процесуального кодексу України [14] закріплює обов'язок здійснення кримінального провадження у розумні строки, що узгоджується з європейськими стандартами ефективного судочинства. Водночас практика свідчить про наявність системних проблем, пов'язаних із затягуванням як досудового розслідування, так і судового розгляду, що знижує рівень довіри до кримінальної юстиції.

Таким чином, європейські стандарти, сформовані, зокрема, у практиці ЄСПЛ, виступають необхідним орієнтиром для удосконалення кримінального процесуального законодавства України. Водночас їх імплементація не завжди супроводжується належною реалізацією у правозастосовній діяльності. Розрив між нормою і практикою проявляється у формальному забезпеченні права на захист, шаблонному обґрунтуванні запобіжних заходів, недостатній перевірці доказів та затягуванні строків. Проведений аналіз доводить той факт, що навіть після внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України зазначені проблеми зберігають повторюваний характер, що зумовлює

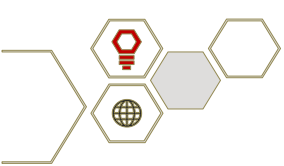
необхідність подальшого удосконалення законодавства та підвищення ефективності його застосування.

Водночас процес імплементації європейських стандартів кримінального правосуддя супроводжується низкою проблем системного характеру. У сучасних наукових дослідженнях зазначається, що труднощі їх впровадження зумовлені, зокрема, правовою невизначеністю окремих положень, фрагментарністю законодавчих змін та недостатньою ефективністю їх застосування [15, с. 100]. Окремо підкреслюється, що у сфері кримінального провадження зберігаються проблеми імплементації правових позицій ЄСПЛ, що проявляється у формальному підході до їх врахування та неоднорідності правозастосовної практики [13]. У сукупності це свідчить про наявність системного розриву між нормативним закріпленням європейських стандартів і їх фактичною реалізацією у кримінальному процесі України.

Усунення зазначених проблем вимагає здійснити низки конкретних кроків на рівні кримінального процесуального регулювання та практики його застосування. По-перше, необхідно забезпечити реальне, а не формальне право на захист шляхом унеможливлення проведення будь-яких процесуальних дій без участі захисника у випадках, коли його участь є обов'язковою, а також запровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням цього права.

По-друге, слід посилити вимоги до обґрунтування застосування запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою, через встановлення обов'язку суду наводити конкретні фактичні підстави та заборону використання формальних або шаблонних мотивувань.

По-третє, необхідно удосконалити інститут допустимості доказів шляхом запровадження чітких процесуальних наслідків використання доказів, отриманих із порушенням прав людини, та посилення судового контролю за джерелами їх отримання.

По-четверте, слід забезпечити дотримання розумних строків кримінального провадження через встановлення дієвих процесуальних механізмів відповідальності за їх порушення та оптимізацію процесуальних процедур.

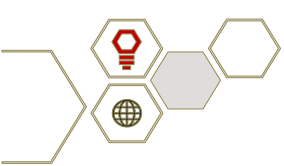
По-п'яте, необхідно запровадити обов'язковість мотивованого врахування правових позицій ЄСПЛ у судових рішеннях із визначенням наслідків їх ігнорування. Реалізація зазначених заходів дозволить забезпечити не лише формальне закріплення європейських стандартів, а їх реальне функціонування у кримінальному процесі України.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження встановлено, що європейські стандарти кримінального правосуддя становлять цілісну систему принципів, норм і гарантій, сформованих у міжнародно-правових актах та практиці ЄСПЛ, які визначають сучасні вимоги до здійснення кримінального провадження та забезпечення прав людини.

З'ясовано, що вплив цих стандартів на кримінальне процесуальне законодавство України має комплексний і багаторівневий характер. На нормативному рівні положення Кримінального процесуального кодексу України загалом узгоджуються з європейськими підходами, що проявляється у закріпленні гарантій права на захист, принципу змагальності, судового контролю, допустимості доказів та вимог щодо дотримання розумних строків.

Водночас встановлено, що саме через застосування та тлумачення європейських стандартів значною мірою реалізується реальний їх вплив на національне законодавство України. Саме практика ЄСПЛ виступає ключовим механізмом конкретизації змісту відповідних гарантій, визначаючи критерії їх дотримання у кримінальному процесі.

Разом з тим доведено, що, попри загальну нормативну узгодженість, вплив європейських стандартів на функціонування кримінального процесу в Україні залишається обмеженим через наявність розриву між нормою і практикою. Це проявляється у формальному застосуванні процесуальних

гарантій, неоднорідності врахування правових позицій ЄСПЛ, а також збереженні повторюваних порушень прав людини у кримінальному провадженні.

Обґрунтовано, що подальше реформування кримінального процесуального законодавства України має бути спрямоване не лише на вдосконалення окремих норм Кримінального процесуального кодексу України, а передусім на забезпечення їх ефективної реалізації з урахуванням стандартів, сформованих у практиці ЄСПЛ. Це передбачає посилення гарантій права на захист, підвищення стандартів обґрунтування процесуальних рішень, забезпечення допустимості доказів та дотримання розумних строків провадження.

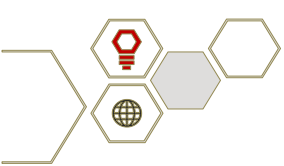
Таким чином, європейські стандарти визначають стратегічний вектор розвитку кримінального процесуального законодавства України, а також впливають напрями його реформування. Водночас ефективність такого впливу залежить від здатності національної правової системи забезпечити їх реальне функціонування у правозастосовній діяльності.

Список використаних джерел

1. Головка Б. Ю. Європейські стандарти судового контролю на етапі досудового розслідування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85. Ч. 4. С. 50–54. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.7>.

2. Чорноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Методологічні засади використання практики ЄСПЛ в тактиці проведення слідчих (розшукових) дій. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 2 (22). С. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.33270/02212202.38>.

3. Імплементація європейських стандартів шляхом формування новітнього наукового напрямку у сфері кримінальної юстиції : монографія / кол. автор.: В. Г. Дрозд, В. В. Бурлака, В. Б. Коба та ін. ; МВС України, Нац. поліція

України, Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро : ДДУВС. 2025. 228 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/16798> (дата звернення: 31.03.2026).

4. Радзієвський Ю. Є. Європейські стандарти обґрунтування кримінальних процесуальних рішень, що ухвалюються за результатами здійснення судового контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1063–1070. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.158>.

5. Жменяк Ю. Ю. Стандарт доказування вини поза розумним сумнівом: критерії його застосування та практика ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 27–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/4>.

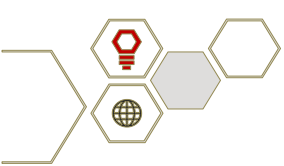
6. Погорецький М. М. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2025-09-060>.

7. Єдність судової практики у вимірі стандартів якості кримінального процесуального законодавства України : монографія / за заг. ред. О. Г. Шилю. Харків : Право, 2021. 352 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669984005>.

8. Наливайко Л. Р. Застосування практики ЄСПЛ під час здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції: теоретичні, правові та практичні аспекти. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-2-05>.

9. Лабенська Л. Л., Філяніна Л. А. Кримінальне провадження *in absentia* в Україні: виклики збройної агресії, європейські стандарти та необхідність законодавчої адаптації. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.4>.

10. Практика ЄСПЛ : база даних судових рішень. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 01.02.2026).

11. Європейська конвенція з прав людини : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.02.2026).

12. Погорецький М. А., Старенький О. С. Право на апеляційне оскарження у кримінальному провадженні: стандарти ЄСПЛ та їх імплементація в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. Ч. 2. С. 429–437. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.69>.

13. Соловійова О. Є. Застосування практики рішень ЄСПЛ у кримінальному провадженні України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 1 (108). С. 354–364. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.29>.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 01.02.2026).

15. Ладиченко В. В., Мозолюк-Боднар Л. М. Актуальні проблеми імплементації європейських стандартів у сфері юридичної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 92. Ч. 1. С. 99–106. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.13>.